

Рівненський державний гуманітарний університет

**КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ
НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:
МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА**

Колективна монографія

Рівне – 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1 КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВИ ТА ЧИТАННЯ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ	7
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	34
2.1. Сутність поняття «комунікативні вміння»	34
2.2. Формування вмінь взаємодіяти усно	37
2.3. Застосування ситуаційних вправ на уроці української мови для формування вмінь взаємодіяти усно	56
2.4. Формування вмінь працювати з текстом на уроці української мови	66
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	88
3.1. Формування фонетико-орфоепічної компетентності	88
3.2. Формування орфографічних умінь і навичок за умов диференційованого навчання	114
3.3. Формування лексичної компетентності	133
3.4. Формування граматичної компетентності	157
РОЗДІЛ 4 ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	229
4.1. Відмінність та суть понять «культура мови» й «культура мовлення»	229
4.2. Мовна норма й мовленнєва помилка як базові поняття унормованої літературної мови	233
4.3. Ознайомлення учнів з типовими порушеннями нормативного мовлення	240
4.4. Комплекс тренувальних вправ з формування правильного мовлення (на матеріалі вивчення розділу «Прикметник»)	245
4.5. Формування стилістичної компетентності	260
4.6. Мова вчителя як засіб розвитку мовлення учнів	297

РОЗДІЛ 5	РЕАЛІЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	318
5.1.	Літературна компетентність учня початкової школи	318
5.2.	Читацька компетенція	321
5.3.	Бібліотечно-бібліографічна компетенція	329
5.4.	Літературознавча компетенція	336
5.5.	Особистісно-діяльнісна компетенція	344
РОЗДІЛ 6	РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПРАКТИКИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	351
6.1.	Інтеграція змісту освіти як основа одного з різновидів нестандартного уроку	351
6.2.	Проблема інтеграції змісту навчання в практиці роботи вчителів початкової школи	357
6.3.	Дидактичні особливості інтегрованих уроків	364
6.4.	Підготовка до інтегрованого уроку та методика його проведення	371
6.5.	Формування мовних знань і мовленнєвих умінь на матеріалі краєзнавчого змісту	383
6.6.	Застосування ситуаційних вправ на уроці образотворчого мистецтва	393
6.7.	Практика інтегрованого навчання в початковій школі та ЗВО	404
ПІСЛЯМОВА		417

учнів до створення висловлень діалогічного або монологічного характеру та містять чітко окреслені умови спілкування. Ситуаційний метод є методом аналітичної діяльності, спрямований на поглиблення розуміння реальних практичних ситуацій, що виникають у житті.

2.3. Застосування ситуаційних вправ на уроці української мови для формування вмінь взаємодіяти усно

Метою експериментального дослідження «Застосування ситуаційних вправ на уроці української мови для формування вмінь взаємодіяти усно в учнів початкової школи» було створення та обґрунтування педагогічних умов формування вмінь взаємодіяти усно учнів третіх класів за допомогою ситуаційних вправ на уроках української мови.

Мета формувального експерименту потребувала вирішення таких завдань: 1) розвитку й удосконалення в учнів знань про ситуацію спілкування, її складники, діалог і монолог як види мовлення, залежності успіху спілкування від врахування ситуаційних чинників; 2) добору ефективних форм, методів, прийомів і засобів роботи з використання ситуаційних завдань; 3) створення комплексу ситуаційних вправ і завдань з метою удосконалення мовлення учнів, формування в них умінь взаємодіяти усно; 4) реалізації на уроці української мови та розвитку мовлення: засвоєння учнями прийомів роботи з визначення ситуацій, у яких аналізовані усні або писемні тексти будуть доречними; використання розумової і мовленнєвої діяльності учнів під час створення власних висловлювань; вироблення свідомого ставлення до удосконалення вмінь створювати діалогічні та монологічні висловлювання, необхідні у повсякденному житті, навчальній діяльності відповідно до ситуації спілкування.

Для вирішення першого завдання дослідження проводилася робота із засвоєння учнями понять «ситуація мовлення», «ситуація спілкування», усвідомлення ними важливості дотримання умов спілкування для досягнення комунікативної мети, створення власних висловлювань різних типів і стилів

мовлення; виконувалися ситуаційні завдання переважно аналітичного характеру: аналіз готових текстів підручника та визначення ситуації, в якій вони будуть доречні; характеристика текстів з погляду дотримання ситуації спілкування; оцінка й аналіз мовних засобів.

У навчально-мовленнєвій ситуації моделювалися обставини, що спонукають учня до певних мовленнєвих вчинків. Це динамічна структура, яка передбачала наявність двох чи більше суб'єктів, що цілеспрямовано вирішують мовленнєво-мисленнєві завдання. Домінуючий у нашій системі комунікативних завдань до вивчення розділів «Текст», «Речення», «Слово. Значення слова», «Будова слова» – це спосіб словесного опису мовленнєвої ситуації, за якого можна окреслити всі необхідні компоненти мовленнєвої ситуації.

Для вирішення другого завдання розглянемо методи, які використовують вчителі в процесі формування вмінь взаємодіяти усно учнів початкових класів та реалізацію їх на уроці української мови і розвитку мовлення.

Метод ситуаційної вправи (завдання) полягає в тому, що учням пропонується текст із докладним описом ситуації мовлення і завдання, яке потрібно виконати. Можливі два варіанти запропонованого завдання. Перший варіант: у тексті завдання вже дається готова інформація і завдання учня – її аналіз. Для виконання завдання (другий варіант) необхідно самостійно знайти інформацію для створення розмови. Як наслідок – навчання учнів роботі з необхідною інформацією: її збору, систематизації та аналізу. Такі завдання сприяють розвитку навчально-інформаційних компетентностей. У зв'язку з тим, що учню потрібно висловити своє ставлення до подій, які відбувалися або встати на позицію певного героя, це сприяє формуванню ціннісних компетентностей.

Метод ситуаційно-рольових ігор. Мета методу в тому, щоб у вигляді інсценування створити перед аудиторією правдиву соціально-психологічну ситуацію і потім дати можливість оцінити вчинки і поведінку учасників гри.

Види навчальних ситуацій, що реалізують такий метод: театралізована вистава – це розігрування за чітко прописаним сценарієм, де відтворюються

різні образи і картини; театралізована гра – це розігрування дії з великою часткою імпровізації учасників гри; проблемно-дискусійна гра – це розігрування уявної ситуації, яка трапилася, де дія будується не за сценарієм, а навколо неї обговорюються важливі питання або проблеми.

Метод ігрового проектування. Мета методу – процес створення або вдосконалення об'єктів. Для здійснення ігрового проектування учасників заняття розбивають на групи, кожна з яких займається розробкою свого проєкту.

Реалізація нового змісту початкової мовної освіти забезпечить досягнення очікуваних результатів за умови оновлення навчально-методичного супроводу освітнього процесу, тобто створення нових підручників, посібників, дидактичного матеріалу, мультимедійних засобів тощо. Навчальні засоби мають виконувати не тільки інформаційну, а й мотиваційну і розвивальну функції. Для навчання учнів взаємодіяти усно було створено кейсбук ситуаційних вправ.

Структура кейсбука мала такі компоненти: назва; мета застосування ситуаційних вправ з кейсбуку; пояснення основних понять; вихідна ситуація; зміст ситуацій мовлення і завдань до них (факти – об'єктивна інформація з проблеми); питання і завдання для роботи з кейсбуком ситуаційних вправ. У кейсбук вміщуємо картки з завданнями, ілюстраціями до ситуацій мовлення й прикладів діалогів або розмов, посилання на озвучений діалог. Учні можуть створювати аудіозапис діалогу під час уроку або в позаурочний час самостійно чи з допомогою дорослих; аналізувати й удосконалювати наявні аудіозаписи діалогів.

Вирішуючи третє завдання, потрібно було систематизувати вправи на формування вмінь взаємодіяти усно учнів початкових класів, розроблені за матеріалами вправ підручника.

Вправи класифікувалися за такими ознаками:

– ступенем творчості: репродуктивні вправи проводилися безпосередньо після ознайомлення учнів із теоретичним матеріалом для перевірки рівня

засвоєння мовленнєвих понять і правил під час аналізу тексту-взірця для аналізу ситуації спілкування; репродуктивно-креативні ситуаційні вправи спрямовувалися на розвиток умінь і навичок учнів аналізувати, трансформувати й переказувати тексти різного типу й стилю мовлення відповідно до ситуації спілкування; креативні вправи були розраховані на варіативність та індивідуальність виконання і передбачали складання учнями усних або писемних висловлювань за різними ситуаціями;

– метою проведення: пропедевтичні, тренувальні за зразком або за інструкцією (різні види переказів, колективні твори, твори-мініатюри), оцінно-контрольні, корекційні.

Дотримуючись умов систематизації, вправи розподілили на три групи:

– вправи на вміння вживати вивчені мовні явища в мовленні (вправи, в яких потрібно пояснити, як треба виконати завдання);

– вправи на побудову власних діалогічних і монологічних висловлювань із використанням ситуації мовлення та прикладу діалогу або розмови, поданими у кейсбуці (до вправ подано ілюстративний матеріал, приклад ситуації мовлення, приклад аудіозапису діалогу або розмови, які потрібно удосконалити);

– вправи з використанням уявних ситуацій, без опори на готовий текст (завдання мають індивідуальний характер і не пов'язані з граматичним матеріалом).

Для виконання четвертого завдання дослідження – формувати в учнів вміння взаємодіяти усно на уроці української мови – був розроблений кейсбук ситуаційних вправ. Організовуючи уроки на основі використання кейсбука, ми поєднуємо розроблену методику з особистісно орієнтованим, проблемним, інтерактивним навчанням. Результат навчання – удосконалення умінь текстосприйняття та текстостворення за окресленою мовленнєвою ситуацією.

У процесі використання кейсбука робота вчителів експериментальних початкових класів шкіл № 13, № 24, № 28 м. Рівне включала два етапи. На першому етапі тривала творча робота з розробки кейса і завдань для аналізу

ситуацій мовлення та створення діалогів чи розмов. Другий етап включав у себе діяльність учителя в класі, де він виступає зі вступним і заключним словом, організовує малі групи і дискусію, підтримує діловий настрій в класі, оцінює внесок учнів в аналіз ситуацій.

Учителями шкіл застосовувався кейсбук за наявності в змісті уроку завдань на дослідження і створення ситуацій спілкування; якщо передбачалася самостійна діяльність учнів; структувалися види діяльності; були суперечливі факти в роботі.

Отже, в процесі використання ситуаційних вправ для формування вмінь взаємодіяти усно на уроках української мови, читання, розвитку мовлення учні навчаються висловлювати свою власну думку, вирішувати проблемну ситуацію, допомагати один одному, працювати в групах, будувати монолог і діалог.

Наприкінці дослідження було проведено підсумкове контрольне обстеження учнів ЕГ щодо сформованості вмінь взаємодіяти усно. Мета контрольного етапу експерименту – виявити рівні сформованості вмінь взаємодіяти усно в учнів початкових класів після експериментального навчання.

У формувальній частині дослідження брала участь експериментальна група учнів. Контрольна група учнів навчалася за типовою програмою. Для перевірки результатів експериментального навчання були відібрані ті ж завдання, що і під час констатувального етапу.

Повторно було використано методику «Оцінка сформованості рівня товариськості» (за В. Рахівським), яка показала, що в учнів ЕГ переважає високий та середній рівні сформованості товариськості. Кількість учнів ЕГ, які мали низький рівень сформованості рівня товариськості, зменшилася. Ці діти виявили середній рівень умінь. У 55% учнів ЕГ – середній рівень.

Результати засвідчили, що учні експериментальних груп прагнуть контактувати з дітьми, вони почувають себе комфортно у новій ситуації мовлення, їх не лякає знайомство з новими людьми, спілкування з однолітками,

вони впевненіше висловлюють свою думку, намагаються знайти в конфліктних ситуаціях компроміс.

Після виконання завдань за методикою «Діалог за словесно описаною ситуацією мовлення» половина учнів ЕГ виявила середній рівень сформованості умінь взаємодіяти усно. В учнів ЕГ з'явилося бажання співпрацювати з однокласниками, вони набули умінь домовлятися, надавати активну допомогу своєму партнеру в спільній діяльності, здійснювати взаємоконтроль, зберігати позитивне ставлення до спілкування впродовж усієї розмови. Діти створювали діалог за ситуацією мовлення, робили декілька варіантів його звукозапису для досягнення кращого результату.

Повторна діагностика виконання завдань методики «Застосування правила поведінки під час розмови» продемонструвала, що учні ЕГ переважно перебувають на середньому та високому рівні. Тепер ці учні почуваються впевненіше серед однолітків, виявляють уміння спілкуватися та взаємодіяти в навчальній та позанавчальній діяльності, регулювати емоційну поведінку. Учні контрольних груп не зазнали значних змін, у них, як і раніше, переважає середній рівень.

Результати виконання завдань методики засвідчують, що обґрунтовані та впроваджені у навчальний процес закладів освіти педагогічні умови сприяли підвищенню рівня дій, які спрямовані на врахування позиції співрозмовника. Тепер у 50% учнів ЕГ переважає середній рівень. Це говорить про те, що школярі дотримуються правил комунікації, але не завжди враховують позицію партнера по спілкуванню. У 30% учнів ЕГ виявлений високий рівень. Під час розмови й у співробітництві ці діти ввічливі, тактовні, враховують точку зору інших у взаємодії, коректно відстоюють свою думку, співвідносять її з думками співрозмовників або спостерігачів. З низьким рівнем виявлено лише 20% учнів ЕГ. На початок експерименту таких учнів було 40%. У КГ на 10% зменшилася кількість учнів, в яких був виявлений низький рівень.

Отримані результати дослідження засвідчили, що в експериментальній групі тепер переважають високий та середній рівні. Учні виконали правильно

майже всі завдання. Школярі вміють почути один одного та спілкуватися між собою.

Аналіз результатів дослідження за запропонованою методикою «Аргументування думки під час розмови» засвідчив, що 25% учнів ЕГ мають високий рівень сформованості вмінь аргументувати думку під час розмови. Учні експериментальних класів здатні будувати зрозумілі висловлювання для партнера по спілкуванню з урахуванням навчальної задачі. Вони беруть участь в активному діалозі, в якому обмінюються необхідною інформацією для аргументації своїх думок і дій, надають можливість висловитися партнеру, не перебивають співрозмовника під час розмови. Можуть не погодитися зі співрозмовником, обґрунтувавши свою позицію. У 60% учнів виявлений середній рівень. Ці учні відчували труднощі в процесі добору аргументів для висловлення думок, у їхніх відповідях містилася лише частина необхідних мовних орієнтирів для партнера по комунікації. У КГ суттєвих змін не було виявлено.

Результати повторного дослідження продемонстрували, що рівень сформованості вмінь взаємодіяти усно за всіма показниками та критеріями в учнів експериментальних груп значно зріс.

Узагальнені результати підтверджують, що високий рівень сформованості вмінь взаємодіяти усно в учнів ЕГ зріс на 10%, тобто з 10% до 20%. З низьким рівнем тепер лише 20% учнів ЕГ, що на 20% менше, ніж на початку експерименту. У контрольних класах за всіма показниками сформованості вмінь взаємодіяти усно суттєвих змін не виявлено.

Отже, педагогічні умови формування вмінь взаємодіяти усно в учнів третіх класів на уроках української мови виявилися ефективними, запроваджений комплекс ситуаційних вправ був продуктивним. Проведене дослідження свідчить про те, що систематична, цілеспрямована робота з формування вмінь спілкуватися, призводить до чітко виражених позитивних результатів.

У процесі експериментального навчання доведено, що систематичне й комплексне використання ситуаційних вправ на уроках української мови сприяє формуванню вмінь взаємодіяти усно учнів початкових класів, здатності орієнтуватися в ситуації спілкування, виробленню в них певного досвіду використання мовних засобів відповідно до ситуації спілкування, соціалізації, а отже й формуванню початкового рівня комунікативної компетентності як предметної та ключової.

Отримані результати підтверджують ефективність педагогічних умов формування вмінь взаємодіяти усно учнів початкових класів за допомогою ситуаційних вправ. Більшість учнів експериментальних класів у процесі навчання досягла високого й достатнього рівнів.

Висновки. У ході аналізу психолого-педагогічної літератури було виявлено провідні характеристики комунікативних умінь, до яких у дослідженні віднесені такі: комунікативні вміння базуються на набутих людиною знаннях; виступають основою для формування дій творчого характеру; безпосередньо пов'язані з розвитком психічних процесів, необхідні для спілкування. Формуванням комунікативних умінь передбачається цілеспрямоване управління процесом спілкування і поведінкою в процесі спілкування; оволодіння способами встановлення взаємин.

Було уточнено сутність *ситуаційних вправ (завдань)*. Ситуаційні завдання у процесі вивчення української мови, залежно від мети виконання і специфіки використання мовного матеріалу, застосування розумових дій, будемо поділяти на три групи: 1) вправи на вміння вживати вивчені мовні явища в мовленні; 2) мовленнєві, спрямовані на побудову власних діалогічних і монологічних висловлювань різних жанрів, типів і стилів мовлення з використанням засвоєного граматичного матеріалу; 3) власне комунікативні, спрямовані на продукування мовлення у змінених нестандартних ситуаціях, які розвивають креативність мислення і мовлення учнів.

Методичні основи нашої роботи: взаємозв'язок і реалізація компетентнісного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів,

дотримання загальнодидактичних та лінгводидактичних принципів і закономірностей освітнього процесу; використання компетентісно спрямованої системи методів навчання (метод ситуаційних вправ, кейс-метод, ситуаційний метод; інтерактивні методи та прийоми навчання).

Використання ситуаційних вправ на уроках української мови та читання необхідно розуміти не як виконання мовленнєвих завдань, де можна здобути певну інформацію, а як своєрідний діалог між учасниками спілкування в мовленнєвій ситуації та моделювання цієї ситуації. Творець діалогу – мовець має орієнтуватися передусім на адресата мовлення: у чомусь його переконувати, щось доводити, описувати, розкриваючи істотні ознаки предмета, явища, події, про щось розповідати так, щоб слухач одержав чітке уявлення про мету і зміст сприйнятого висловлювання. Такий діалогічний підхід до використання ситуаційних вправ сприяє динамічному формуванню мовної особистості.

Список використаних джерел

1. Андрощук І. В. Кейс-метод на уроках як засіб налагодження педагогічної взаємодії. *Педагогічний вісник: науково-педагогічний журнал Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2015. № 3. С. 6–9.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Большакова І. О., Пристінська М. С. Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1. Харків : Вид-во «Ранок», 2020.
4. Варзацька Л. Типи особистісно зорієнтованих ситуацій на уроці. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 8. С. 22–26.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 1999. 352 с.
6. Глазова О. Ситуативні вправи для формування умінь і навичок діалогічного мовлення. *Дивослово*. 2003. № 3. С. 36–38.
7. Голуб Н. Б. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18–22.
8. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2016. №8. С. 15–21.
9. Етика ділової бесіди. URL: <https://www.bestreferat.ru/referat-103022.html> (дата звернення: 21.09.2020).
10. Ключ Л. Р., Гуменюк І. М. Формування діалогічної компетентності молодших школярів засобами комунікативних ситуацій. URL: <http://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/10/Klj.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
11. Корнєва Л. Гендерний аспект комунікації. *Філологічні науки*. 2013. № 13. С. 106–113.

12. Курач Л., Прищепа О. Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2005. № 1. С. 30–33.
13. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Педагогика. 1980. 96 с.
14. Лещенко Г. Комунікативна спрямованість уроків розвитку мовлення. *Початкова освіта*. 2008. № 16. С. 13–16.
15. Лещенко Г., Іванова Л. Комунікативні завдання на уроках мови. Київ : Шк.світ, 2009. 128 с.
16. Лозовая В. И., Троцко Г. В. Теоретические основы воспитания и обучения. Харьков : НТУ «ХПИ», 2002. 198 с.
17. Максимова А. А. Развитие коммуникативных умений младших школьников в сюжетно-ролевых играх. *Начальная школа*. 2005. № 1. С. 30–34.
18. Матвеева К. С. Еволюція поняття «навички» в сучасній науці: [file:///C:/Users/user/Desktop/15.pdf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Desktop/15.pdf%20(1).pdf) (дата звернення: 23.11.2020).
19. Мудрик А. В. Формирование личности школьника в процессе общения. Москва : Педагогика, 2007. 21 с.
20. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
21. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с.
22. Ростикус Н. П. Аналіз компонентів ситуаційної діалогічної діяльності учнів на уроках української мови в початкових класах. *Науковий вісник Донбасу*. 2018. № 1–2.
23. Ростикус Н. П. Ситуаційні вправи в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 85–87.
24. Сомкова О. Н. Образовательная область «Коммуникация». Москва : Детство-пресс. 2012. 226 с.
25. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
26. Тищенко В. В., Рібцун Ю. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам. Київ : Літера ЛТД, 2006. 128 с.
27. Хорошковська О. М. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.
28. Цєпова І., Харченко О. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності молодших школярів: аудіювання, говоріння. Харків : Вид-во «Ранок», 2008. 176 с.
29. Шевцова Л. С. Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення учнів (5–7 класи) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2002. 20 с.
30. Яценко Т. О. Компетентнісний підхід як основа модернізації шкільної літературної освіти: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001468.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).